

ЛЕКЦІЯ 2

Тема : Міжнародні документи щодо Сталого розвитку

План

1. Хронологія прийняття міжнародних документів.
2. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.).
3. Саміт тисячоліття (2000 р.)
4. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.)
5. Саміт ООН з питань Цілей розвитку тисячоліття (2010 р.)

1. Хронологія прийняття міжнародних документів

У 1967 р. Генеральна асамблея ООН виступила з ініціативою проведення міжнародної конференції, на якій були б вироблені міжнародні заходи з обмеження та припинення забруднення довкілля. Перша конференція ООН з проблем навколишнього середовища (КОНСР-1) відбулась у червні 1972 р. в Стокгольмі. На конференції прийнято Декларацію принципів і План дії, які поклали початок регулярній міжнародній діяльності з охорони довкілля с рамках ООН.

Стокгольмська Декларація принципів містить керівні положення, на які повинні спиратись держави у своїх діях, що впливають, чи можуть впливати на стан довкілля. У Декларації підкреслено глобальний характер проблем охорони довкілля. У першому ж принципі наголошується, що „кожна людина має право на свободу і сприятливі умови життя у навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя і несе повну відповідальність за охорону та покращення довкілля в ім'я теперішнього і майбутніх поколінь”.

Стокгольмська декларація мала великий вплив на формування екологічних прав людини. як у національному, так і в міжнародному контексті - Конституції близько 70 країн, прийняті або переглянуті після 1972 р., закріплюють право людини на сприятливе довкілля. Так стаття 50 Конституції України проголошує право кожної людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

План дії містить 109 рекомендацій, які стосуються:

- планування населених пунктів з врахуванням якості довкілля;
- управління природними ресурсами;
- визначення пріоритетних забруднювальних речовин;
- освітніх, інформаційних, соціальних і культурних аспектів проблем охорони і розвитку навколишнього середовища.

Більшість рекомендацій *Плану дії* звернені до ООН та міжнародних організацій з метою консолідувати міжнародну діяльність з охорони довкілля та підвищити її ефективність.

Стокгольмська конференція сприяла початку численних міжнародних угод, конвенцій та досліджень в галузі охорони довкілля. Важливим результатом стало прийняття Резолюції про організацію Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП-UNEP).

У 1984 р. Генеральна Асамблея ООН створила Міжнародну комісію з довкілля і розвитку з метою розробки стратегій його охорони, які б забезпечили збалансований розвиток людства до 2000 р. і на більш тривалий період. Комісія представила у 1987 р. фундаментальну працю „Наше спільне майбутнє”, основним висновком якої було те, що для досягнення *сталого розвитку*, необхідно, щоб управлінські рішення на всіх рівнях приймалися з урахуванням екологічних факторів, а результати управлінських дій не

ставили під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку (**КОНСР-2**) відбулася **3-14 червня 1992 р. у Ріо-де-Жанейро**. В її роботі взяли участь 178 країн, 1600 неурядових організацій, величезне число журналістів. На Конференції були схвалені п'ять основних документів, в яких зафіксовано неможливість руху країн, що розвиваються, тим шляхом, яким прийшли до свого благополуччя розвинені країни, оскільки в сучасних умовах такий шлях неминуче призведе до катастрофи. У зв'язку із цим проголошена необхідність переходу на нову стратегію, яка отримала назву **“Стратегія сталого розвитку”**.

Червень 1992 р. і Конференція в Ріо увійшли в історію як віхи, що відзначають початок свідомого повороту нашої цивілізації на новий шлях розвитку. В Ріо було задекларовано усвідомлення того, що:

- промисловий розвиток є основою економічного розвитку, а отже, і підйому соціально-економічного рівня життя суспільства;
- масований вплив на довкілля - характерна риса промислової революції;
- світовий промисловий розвиток йшов без врахування вичерпності природних ресурсів і розуміння того, що відновлювальчі можливості живої природи не безмежні;
- сьогодні загроза виживанню прийшло з боку довкілля, що швидко деградує під тиском людської діяльності. Ця загроза носить глобальний характер і стосується всіх країн, всієї нашої цивілізації.

Екологічні загрози (глобальні зміни клімату, виснаження озонового шару, кислотні дощі, забруднення ґрунтів важкими металами і пестицидами, забруднення радіонуклідами тощо) змусили людство задуматись над питанням, чи можна так жити далі і що робити країнам, які починають рухатися шляхом промислового розвитку.

КОСР-2 переконливо продемонструвала органічний зв'язок проблем бідності як з екологічними проблемами, так і з умовами життя розвинених країн. Споживання енергії і клімат, торгівля деревиною, проблеми бідності, що підсилюються тиском зростаючою населення на природу й спустелювання - всі ці глобальні та регіональні аспекти привернули увагу в таких масштабах, які були немислимі раніше.

До головних міжнародних документів з проблем сталого розвитку можна віднести наступні:

1. **Програма дій “Порядок денний на 21 століття”**, ухвалена в Ріо-де-Жанейро у 1992 р.

Документ втілює згоду 178 країн світу діяти в дусі глобального партнерства з метою активації спільних зусиль задля справедливого задоволення потреб нинішнього і майбутнього поколінь. Забезпечення переходу до сталого розвитку є **насамперед обов'язком урядів** згідно з принципом спільної, але диференційованої відповідальності, потребує розроблення національних програм та відповідної політики.

2. **Ольборзька хартія “Міста Європи на шляху до сталого розвитку”**, схвалена учасниками Європейської конференції зі сталого розвитку великих і малих міст Європи в м. **Ольборг, Данія у 1994 р.**

Хартія зобов'язує представників великих і малих міст Європи розпочати процес підготовки місцевого “Порядку денного на 21 століття” та розробити довгострокові плани дій переходу до сталого розвитку. Було засновано мережу організацій “Сталий розвиток міст Європи”, яка заохочує до розробки місцевих планів дій на 21 століття та поширює його результати серед членів організації. Організація об'єднує понад 400 місцевих урядів, які представляють інтереси понад 300 млн. людей (серед них 30 міст України, зокрема, Київ, Вінниця, Донецьк, Івано-Франківськ, Одеса, Севастополь, Суми, Чернівці, Ужгород).

3. **Принципи сталого розвитку населених пунктів** проголошено у

заключних документах Конференції ООН з населених пунктів (ХА- БіТАТ-II), яка відбулась у **1996 році в м. Стамбул (Туреччина)**.

4. Програма дій з подальшого впровадження “Порядку денного на 21 століття” («Ріо+5»), ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН на спеціальній сесії “Планета Земля+5” у **1997 р.**

У документі наголошується, що досягнення сталого розвитку вимагає узгодження та інтеграції економічних, екологічних та соціальних цілей. Економічний і соціальний розвиток та охорона довкілля є взаємозалежними та взаємодоповнюючими компонентами.

5. Оргуська конвенція, підписана на 4-й Пан-Європейській конференції міністрів охорони навколишнього природного середовища «Довкілля для Європи» в **м. Оргус, Данія, 1998 р.**

Конвенція визначає напрями демократизації доступу громадян до інформації і участі у процесі прийняття рішень. Конвенцію розроблено на виконання 10-го принципу Декларації Ріо, який проголошує необхідність участі громадськості у розв’язанні екологічних проблем та сприяння доступу до екологічної інформації, що перебуває у розпорядженні державних органів. Україна ратифікувала Оргуську конвенцію у 1999 р. визнавши її невід’ємною складовою національного законодавства. У 2002 р. були внесені зміни до законів “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про екологічну експертизу” та Кодексу про адміністративні порушення України. У 2004 р. прийняті Положення “Про порядок надання екологічної інформації” та “Про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля”.

6. Декларація тисячоліття, ухвалена на «Самміті тисячоліття» у **вересні 2000 року**, містить окремий розділ, присвячений охороні довкілля і серед 8 головних цілей розвитку виділяє забезпечення екологічної стійкості природних екосистем і біосфери в цілому.

7. План дій «Ріо+10», ухвалений на Всесвітньому самміті зі сталого розвитку в **Йоганнесбурзі у вересні 2002 року**.

У Плані дій визначено пріоритети та подальші кроки в напрямку прискореного досягнення цілей та виконання завдань, визначених попередніми документами. Зазначено, що необхідно створити системи науки і освіти для сталого розвитку на всіх рівнях з метою обміну знаннями, досвідом і створення відповідного наукового потенціалу. Згідно з рекомендаціями самміту Генеральна Асамблея ООН доручила ЮНЕСКО підготувати і очолити проведення з **2005 р. “Десятиліття освіти для сталого розвитку”**.

8. У вересні 2010 р. пройшло засідання генеральної Асамблеї ООН з питань виконання Цілей розвитку тисячоліття. У реалізації ЦРТ до 2008 р. спостерігалися сприятливі тенденції, в результаті економічного спаду 2008-2009 рр. ситуація серйозно погіршилась. Потрібні нові широкомасштабні заходи, інакше можливе подальше уповільнення прогресу або навіть підрив досягнутих раніше результатів.

Саміт завершився прийняттям глобального плану дій, спрямованого на досягнення ЦРТ до **2015 р.**, а також оголошенням нових зобов’язань та інших ініціатив проти бідності, голоду, хвороб. У резолюції ГА ООН було відмічено, що найважливіше значення в процесі розвитку мають національна відповідальність та ключова роль самих країн. Кожна країна несе відповідальність за економічний і соціальний розвиток, розробку та реалізацію національної політики та стратегій розвитку. У той же час зростає значення глобального партнерства та солідарності між народами світу. Лише спільними зусиллями вони можуть подолати глобальні проблеми і забезпечити сталий розвиток.

9. Порядок денний «Період після 2015 року» і документ «Цілі сталого розвитку», що розглядався під час ювілейної 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (25-27 вересня 2015 року) на Саміті зі збалансованого розвитку ООН (**2015 рік, Нью-Йорк, США**). На Саміті країни світу прийняли 17 цілей, щоб подолати бідність, захистити планету і забезпечити процвітання для всіх в рамках нової програми збалансованого розвитку.

2. Конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.).

У червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) відбулася Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку. Ця конференція відома ще як **саміт «Планета Земля»**, оскільки в ній брали участь **керівники 178 країн світу**, представники **1600 неурядових організацій**.

Конференція в Ріо-де-Жанейро прийняла ряд важливих документів:

- 1) «Декларація Ріо-де-Жанейро по навколишньому середовищу й розвитку»;
- 2) «Порядок денний на ХХ I століття (Agenda 21)»
- 3) «Рамкова конвенція ООН про зміну клімату»;
- 4) «Конвенція ООН про біологічне і ландшафтне різноманіття».

Конференція констатувала, що людство переживає вирішальний момент своєї історії: протиріччя між характером розвитку цивілізації та природою досягли межі, і подальший рух по цьому шляху веде до глобальної катастрофи. Сутність конфлікту в тому, що люди, оволодівши матеріало- та енергоємними технологіями, зруйнували рівновагу екосистеми біосфери. Людство для своїх потреб вилучило із земних надр та залучило в соціоекономічні процеси такі маси речовини, які біосфера не здатна переробити без порушення природної рівноваги (гомеостазу).

Згідно резолюції ГА ООН 1983 р. була створена **Міжнародна комісія з довкілля та розвитку**, яку очолила Г.Х.Брутланд, колишня прем'єр-міністр Норвегії.

В 1987 р. комісія опублікувала доповідь Г.Х.Брутланд «Наше спільне майбутнє», яку було схвалено ГА ООН. В доповіді постало питання про необхідність пошуку нової моделі розвитку цивілізації, було сформульовано ідею сталого розвитку, як основу стратегії взаємодії природи і суспільства на засадах економічно, соціально та екологічно збалансованого розвитку, що передбачає можливості задовольнити потреби людей сьогодні і в майбутньому. З цього моменту в обіг вводиться термін «сталий розвиток».

У грудні 1989 р. ГА ООН прийняла резолюцію, яка закликала організувати проведення на рівні керівників держав та урядів **спеціальної конференції, присвяченої розробці стратегії стійкого, екологічно прийняттого економічного розвитку цивілізації**. Робота з підготовки конференції включала проведення першої сесії в 1990 р. в Найробі, другої та третьої – в 1991 р. в Женеві та четвертої – в березні 1992 р. в Нью-Йорку.

У складі Підготовчого комітету діяли три робочі групи: перша розробляла питання захисту атмосфери, ресурсів суходолу та біологічного різноманіття, друга – проблеми океанів, морів, прибережних зон та ресурсів прісної води, третя – обговорювала правові, інституційні та організаційні аспекти. На пленарних засіданнях Підготовчого комітету розроблялися загальні питання, пов'язані зі станом довкілля та світової економіки, передачею технологій, механізмами фінансування заходів. В його роботі брали участь представники більш ніж 170 країн світу.

Паралельно проходила робота спеціального Міжурядового переговорного комітету ООН з підготовки **Рамкової конвенції про зміну клімату та в межах ЮНЕП – Конвенції про біологічне різноманіття**.

Найбільшим досягненням конференції було визнання того факту, що проблеми довкілля і проблеми розвитку не можуть більше розглядатися окремо. Конференція звернула увагу на наявність та поширення глобальних проблем, які проявляються в країнах незалежно від рівня економіки – глобального потепління клімату, посилення тиску зростаючого населення на природу, наступу пустель, вичерпання озонового шару, кислотних дощів, накопичення в землі токсичних важких металів та пестицидів, забруднення великих територій радіонуклідами тощо.

Зважаючи на це, центральними питаннями розгляду стали:

- системи виробництва і споживання в індустріальному світі;
- системи, які підтримують життя Землі;
- зростання населення; посилення нерівності між бідними та багатими країнами;
- економічна система, що не враховує екологічні витрати.

Конференція стала однією з найважливіших подій у ХХ столітті, вона визначила основні напрями міжнародної співпраці на перспективу. Найбільш важливим питанням форуму стало подальше усвідомлення взаємозв'язку між економічними та екологічними проблемами. Була запропонована концепція сталого розвитку людства, який передбачає взаємне узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. На **Конференції було прийнято Декларацію Ріо «Про екологічний та економічний розвиток»**, у якій були визначені права й обов'язки держав світу в межах концепції сталого розвитку. Також її рішенням було затверджено **Програму дій «Порядок денний на ХХІ століття» (Agenda 21)**.

Цей програмний документ ставить для всіх країн світу мету на майбутнє – просування шляхом сталого розвитку суспільства, за якого задовольняються потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

У тому ж 1992 році було створено Комісію ООН зі сталого розвитку, яка існує дотепер. За підсумками роботи комісії були прийняті важливі рішення. Так, в 1996 р. Комісією були опубліковані *індикатори сталого розвитку*, за допомогою яких держави зможуть співставляти рівень розвитку і поетапно вирішувати проблеми, що перешкоджають переходу до сталого суспільства.

Вихідні положення концепції сталого розвитку:

- забезпечення природно-екологічної стійкості на основі теорії біотичної регуляції навколишнього середовища;
- забезпечення підтримуваного економічного розвитку на основі радикально модифікованої ринкової системи;
- забезпечення сталого соціального розвитку на основі принципів справедливості і солідарності;
- екологізація суспільної свідомості на основі використання системи освітита засобів масової інформації;
- забезпечення тісного міжнародного співробітництва та кооперації для досягнення цілей сталого розвитку.

Таким чином, в усіх основних положеннях сталого розвитку йде мова про перехід від стихійності у діях до керованості (спрямованості) таких дій у всіх економічних та соціальних напрямках, що **повинно привести до трансформації соціосфери в ноосферу**.

Соціосфера – (від лат. *societas* – суспільство та грец. *sphaira* – куля) – сукупність соціальних факторів, характерних для даного етапу розвитку суспільства у взаємодії його з природою. Включає людство з властивими йому на даному етапі розвитку виробничими та суспільними відносинами, та освоєну людиною частину природного середовища.

Ноосфера – (від грец. *noos* — розум і сфера) – сфера взаємодії природи та розуму, вища стадія розвитку біосфери, що пов'язана із виникненням та розвитком в ній людства, яке, пізнаючи закони природи та вдосконалюючи техніку, стає найбільшою силою, яку можна порівняти за масштабами з геологічною, і починає здійснювати визначальний вплив на процеси в сфері Землі, змінюючи її своєю працею (В.І.Вернадський).

На думку деяких філософів, сталий розвиток – це і є перехід від нинішньої, *внутрішньосуперечливої соціосфери*, у якій змушені співіснувати біосфера і руйнуюча її техносфера, до *внутрішньогармонійної ноосфери*.

У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що довкілля функціонує на основі своїх власних законів, вивчення яких з боку людства трохи запізнилося. Але світова цивілізація сьогодні, щоб вижити, має не просто враховувати вже відомі та відкривати нові закони функціонування біосфери, а скрупульозно їх дотримуватися.

Декларація Ріо «Про екологічний та економічний розвиток» визначала права й обов'язки держав світу в межах концепції сталого розвитку.

Основні принципи Декларації Ріо можуть бути сформульовані у дев'яти позиціях:

1) в центрі уваги невинного розвитку перебувають люди, які мають абсолютне право на здорове та якісне життя у гармонії з природою;

2) право на розвиток має бути реалізоване таким чином, щоб задовольняти потреби в розвитку і зберігати довкілля для нинішніх і наступних поколінь;

3) охорона довкілля має стати невід'ємною частиною процесу розвитку і не може розглядатися окремо від нього;

4) всі держави й народи мають співпрацювати для ліквідації бідності і злиднів; це є обов'язковою умовою сталого розвитку;

5) обмеження і вилучення тих моделей виробництва, які не відповідають сталому розвитку;

6) проведення відповідної демографічної політики;

7) залучення до питань захисту довкілля всіх зацікавлених громадян. Кожен громадянин повинен мати відповідний доступ до інформації, що стосується довкілля, якою володіють державні органи; громадяни повинні отримати можливість брати участь у процесі прийняття рішень;

8) активне залучення жінок до розв'язання проблем, пов'язаних з охороною довкілля та розвитком;

9) мир, розвиток і захист довкілля взаємопов'язані та невіддільні.

Отже, мета на майбутнє для всіх країн світу – задоволення потреб сучасності без загрози майбутнім поколінням, покращення якості життя за напрямками:

соціальне та економічне забезпечення, екологічно сприятливе середовище, підвищення безпеки життя, покращення стану здоров'я, права людини.

Програма дій «Порядок денний на XXI століття» (Agenda 21), прийнята на конференції в Ріо, засвідчила встановлення глобального партнерства країн світу задля досягнення сталого розвитку суспільства. Цей документ проголошував комплексний підхід до проблем довкілля та розвитку на основі глобального партнерства. Порядок денний вперше встановлював структуру систематичної спільної роботи. Конкретні дії щодо здійснення цього переходу визначалися у 115-ти програмних напрямках.

Agenda (англ.) – “порядок денний”. В політичному та управлінському сенсі – це спільна назва різних документів, які визначають перспективні (на найближчий період) та стратегічні для певного часу виклики (challenges), вибір (options), проблеми, задачі тощо.

Програма відображала прийняття політичних зобов'язань на самому високому рівні по відношенню до співробітництва з питань розвитку і довкілля. Відповідальність за її успішне здійснення покладалась перш за все на уряди. Вирішальне значення для досягнення вказаних цілей мали національні плани, стратегії та політика. Доповнювати національні зусилля мало міжнародне співробітництво, а вирішальну роль у цьому мала відігравати ООН. Інші міжнародні глобальні, регіональні та субрегіональні організації

повинні сприяти спільним зусиллям. Особлива роль відводилась громадськості, недержавним організаціям та іншим групам.

«Порядок денний на XXI століття» складається з 4 розділів та 40 глав.

Перший розділ присвячено економічним та соціальним проблемам людства. В ньому розглядаються:

необхідність міжнародного співробітництва та відповідної національної політики країн для стійкого розвитку;

причини навантаження надокілля – бідність;

зовнішній борг країн, що розвиваються;

невідповідність структури виробництва та споживання концепції сталого розвитку;

демографічний вибух;

структура міжнародної економіки.

Робиться наголос на необхідності врахування питань довкілля під час прийняття рішень.

Другий розділ відображає напрямки збереження та раціонального використання ресурсів для розвитку. Показує глобальні екологічні проблеми планети – знищення лісів, виснаження родючих ґрунтів, розширення площі пустель. Характеризує заходи щодо:

- захисту атмосфери;
- комплексного підходу до планування та раціонального використання земельних ресурсів;
- боротьби зі зникненням лісів, виникненням пустель та засухою;
- збалансованого ведення сільського господарства та розвитку сільських регіонів;
- збереження біологічного різноманіття; екологічно безпечного використання біотехнологій;
- захисту океанів та всіх видів морів;
- збереження ресурсів питної води;
- екологічно безпечного використання токсичних хімічних речовин, ліквідації небезпечних та радіоактивних відходів.

Третій розділ показує необхідність посилення ролі та значення великих суспільних груп населення: жінок, комерційних структур, профспілок, фермерів, дітей та молоді, представників корінного населення, науковців, органів місцевої влади й недержавних організацій у досягненні цілей сталого розвитку суспільства.

Четвертий розділ висвітлює способи та методи реалізації Концепції сталого розвитку. Розглядаються:

- фінансові ресурси й механізми;
- передача екологічно чистих технологій; спрямованість науки на стійкий розвиток;
- сприяння поінформованості населення, підготовці кадрів;
- механізми прийняття рішень; проблеми міжнародної співпраці;
- міжнародні угоди і правові регулятори.

Цей документ є динамічною програмою. Для опису використовуються рубрики «Основа для діяльності», «Цілі», «Діяльність», «Засоби здійснення». Програма може реалізовуватися різними учасниками із урахуванням відмінностей в ситуаціях, можливостях та пріоритетах країн та регіонів та за повного дотримання всіх принципів, які викладені в Декларації Ріо.

У межах Конференції **Міжнародна рада з місцевих екологічних ініціатив** (MPMEI), діючи від імені муніципалітетів, внесла пропозицію про отримання місцевими громадами повноважень на розробку **Місцевого порядку денного XXI ст.**

Місцевий порядок денний XXI століття (МПД-21) – план дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні, укладений органами місцевої влади разом з місцевими громадами та іншими зацікавленими сторонами.

У червні 1997 р. на 19 спеціальній сесії Генеральної асамблеї ООН була ухвалена Програма «Ріо+5» – програма дій з подальшого впровадження «Порядку денного на XXI століття». На зібранні було розглянуто досягнення країн та їхніх урядів, міжнародних агенцій, громадськості та неурядових організацій з виконання «Порядку денного на XXI століття» за п'ять років, узагальнено набутий досвід і поставлено нові завдання.

3. Саміт тисячоліття (2000 р.)

У вересні 2000 р. в межах сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт тисячоліття ООН. В доповіді Генерального секретаря ООН були проаналізовані глобальні проблеми, з якими людство буде стикатися в епоху великих науково-технічних досягнень. Технологічний прогрес здійснюється на фоні поглиблення розриву між бідними і багатими країнами та відсутності уявлень про негативні наслідки розвитку, перш за все загарбницької діяльності людини по відношенню до природи.

Декларація тисячоліття ООН закликає країни до створення нового глобального партнерства, визначає основні цінності та принципи сприяння розвитку.

Ключові цілі, визначені в Декларації, розподілені на 7 блоків:

- 1) мир, безпека та роззброєння;
- 2) розвиток та викорінення злиднів;
- 3) охорона довкілля;
- 4) права людини, демократія та добре управління;
- 5) захист уразливих;
- 6) задоволення особливих потреб Африки;
- 7) зміцнення ООН.

Виходячи із загальних ключових цілей, визначених в Декларації, були сформульовані вісім глобальних цілей суспільного розвитку, які отримали назву Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ).

Цілі розвитку тисячоліття – міжнародні цілі розвитку, сформульовані в Декларації тисячоліття ООН 189 країнами-членами ООН та 23 міжнародними організаціями. Як перша віха у досягненні цілей визначений 2015 рік. Всього **визначено 8 Цілей** на основі восьми глав Декларації Тисячоліття. Вони **розподіляються на 19 задач**, кожна з яких може бути визначена кількісно:

ЦРТ-I. Викорінення крайнього зубожіння та голоду:

- 1) скоротити до 2015 р. вдвічі частку населення, чий дохід складає менше 1 дол. на день;
- 2) забезпечити повну та продуктивну зайнятість та достойну роботу всім, включаючи жінок та молодь;
- 3) скоротити вдвічі до 2015 р. частку голодуючого населення.

ЦРТ-II. Надання всім жителям планети початкової освіти:

- 4) забезпечити до 2015 р. дітям усього світу (як дівчаткам, так і хлопчикам) можливість у повному обсязі отримати початкову освіту.

ЦРТ-III. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок:

- 5) ліквідувати гендерну нерівність у сфері початкової та середньої освіти переважно вже до 2005 р., а до 2015 р. – досягнути цього на всіх рівнях системи освіти.

ЦРТ-IV. Скорочення дитячої смертності:

- 6) скоротити за 1990-2015 рр. смертність серед дітей до п'яти років на дві третини.

ЦРТ-V. Покращення охорони здоров'я матерів:

- 7) скоротити за 1990-2015 рр. коефіцієнт материнської смертності на три чверті;
- 8) забезпечити до 2015 р. всезагальний доступ до отримання допомоги в сфері репродуктивного здоров'я.

ЦРТ-VI. Боротьба з ВІЛ/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями:

- 9) зупинити до 2015 р. розповсюдження ВІЛ/СНІДу та започаткувати тенденцію до скорочення захворюваності;
- 10) забезпечити до 2010 р. загальнодоступне лікування від ВІЛ/СНІДу всім, хто цього потребує;
- 11) зупинити до 2015 р. розповсюдження малярії та інших важких захворювань та покласти початок тенденції до скорочення захворюваності.

ЦРТ-VII. Забезпечення екологічної стійкості:

- 12) включити принципи екологічно раціонального розвитку в національні стратегії та програми, повернути назад процес втрати природних ресурсів;
- 13) знизити масштаби скорочення біологічного різноманіття, досягнувши до 2010 р. значного зменшення темпів його втрати;
- 14) вдвічі скоротити до 2015 р. частку населення, яке не має постійного доступу до чистої питної води та живе в антисанітарних умовах;
- 15) досягнути до 2020 р. значного покращення життя щонайменше 100 мільйонів жителів нетрів.

ЦРТ-VIII. Формування глобального партнерства в цілях розвитку:

- 16) розвинути відкриту торговельну та фінансову систему, яка діє на основі правил, передбачувану та неупереджену. Це включає схильність до порядку в управлінні, зменшення зубожіння на національному та міжнародному рівнях;
- 17) вирішити особливі проблеми держав, що не мають виходу до моря, та малих острівних країн, що розвиваються;
- 18) всестороннє вирішувати проблеми заборгованості країн, що розвиваються, щоб борговий тягар був прийнятним протягом тривалого періоду, шляхом здійснення національних та міжнародних заходів;
- 19) у співробітництві з приватним сектором зробити доступними блага нових технологій, особливо інформаційні та комунікаційні.

Вирішення зазначених 19 задач вимірюється відповідними індикаторами. Координатором роботи з досягнення ЦРТ та моніторингу на національному рівні Генеральний секретар ООН призначив Адміністратора ПРООН на посаді Голови групи розвитку ООН. Тому ПРООН відіграє важливу роль, допомагаючи країнам у впровадженні системи екологічно сприятливого управління, в розробці ефективних стратегій та створенні інститутів з охорони довкілля та боротьби з бідністю.

Найважливішими завданнями ПРООН вважає боротьбу із злиднями та голодом (ЦРТ-1) та забезпечення екологічної стійкості (ЦРТ-7).

У зв'язку із цим були визначені основні напрями діяльності ПРООН:

- стратегії сталого розвитку,
- ефективна система управління водними ресурсами,
- доступність сталого енергозабезпечення,
- збалансоване управління земельними ресурсами,
- охорона та стале використання біорізноманіття,
- поступова ліквідація виробництва озоноруйнуючих речовин (ОРР),
- підготовка звітів щодо багатосторонніх угод з охорони довкілля,
- стратегічне партнерство.

Вибрані напрямки діяльності широко впроваджуються в Європі та країнах СНД. Вони мають тісний взаємозв'язок із досягненням не тільки **ЦРТ-1** та **ЦРТ-7**, а й інших.

Гармонізація ЦРТ з пріоритетами сталого місцевого розвитку забезпечується Місцевим порядком денним XXI ст., оскільки МПД-21 є довгостроковим стратегічним

документом і стає органічною складовою цілої системи документів з різних питань економічної та соціальної політики, прийнятих в конкретній країні на місцевому рівні. Система інститутів і програм ООН надає значну допомогу країнам в реалізації ЦРТ.

Перші сім цілей спрямовані на зменшення бідності у всіх її формах і взаємно доповнюють одна одну. Восьма ціль - глобальне партнерство для цілей розвитку стосується засобів досягнення перших семи цілей. Багато які з найбільш бідних країн будуть потребувати додаткової допомоги і розраховуватимуть на допомогу багатих країн.

У «Декларації тисячоліття» охороні довкілля присвячено окремий розділ, з посиланнями на зміни клімату, втрати біорізноманіття, спустелювання, управління лісовими і водними ресурсами. Задачі, пов'язані із **забезпеченням екологічної стійкості**, відносяться до основних напрямків у сфері охорони довкілля в політиці і програмах, скороченню втрат ресурсів і поліпшенню доступу до екологічних служб.

Ключем до зменшення бідності в сільськогосподарських районах вважається сприяння несільськогосподарським джерелам доходу і технологічним вдосконаленням у сільському господарстві.

Зменшення дитячої смертності відбудеться при забезпеченні доступу до адекватного водопостачання, санітарно-технічним спорудам і сучасним видам палива.

У деяких випадках екологічні заходи сприяють досягненню цілей, але не завжди економічно вигідні. Екологічна стійкість займає центральне положення в «Цілях розвитку на тисячоліття» і має чіткий взаємозв'язок з іншими цілями:

1. Поліпшення якості життя:
  - *збільшення засобів до існування* - збалансоване управління природними ресурсами (землею, водою, лісами, рибними промислами);
  - *запобігання і скорочення екологічних ризиків для здоров'я* - доступ до водо постачання і санітарії; якість повітря в приміщеннях і в атмосфері, зменшення збудників хвороб і стійких поліутантів;
  - *зменшення, вразливості людей до впливу лов кілля* - запобігання екологічній нестійкості і зменшення частоти надзвичайних природних явищ.
2. Поліпшення якості росту
  - підтримка політики для збалансованого управління якістю довкілля - права на екологічні активи; доступ до екологічної інформації та освіти; адекватні постанови для вирішення екологічних проблем;
  - підтримка сталого розвитку приватного сектора.
3. Охорона довкілля на регіональному і глобальному рівнях.
  - запобігання змінам клімату; збереження озонового шару; охорона біорізноманіття.

У 2001 р. Генеральний секретар ООН Кофі Аннан надав «дорожню карту», яка була розроблена для реалізації ЦРТ. Вона є інтегрованим комплексним оглядом ситуації, що склалася, визначає потенційні стратегії дій для досягнення цілей та виконання зобов'язань Декларації тисячоліття. Функції координуючої агенції з виконання ЦРТ здійснює ПРООН, вона несе відповідальність за популяризацію ЦРТ у всіх країнах-членах ООН, а також сприяє введенню ЦРТ в роботу всіх агенцій ООН на місцях. Дії щодо виконання «дорожньої карти» відображаються у щорічних доповідях Генерального секретаря ООН.

4. Світовий саміт зі сталого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.)

Після зустрічі в Ріо були сподівання на те, що світ нарешті зробить важливі кроки у напрямку забезпечення сталого розвитку. Проте сподівання несправдилися: безупинно тривало погіршення стану довкілля, бідність в багатьох частинах світу посилювалася, а

прискорення глобалізації не сприяло справедливому розподілу благ. Стало зрозумілим, що потрібен більш конкретний план реалізації, ніж «Порядок денний на XXI століття».

Наступним етапом стала зустріч керівників країн та урядів «**Ріо+10**» в **Йоганнесбурзі 2002 р.** (+10 означає 10 років після конференції у Ріо-де-Жанейро). В ній взяли участь більше 22 тисяч людей, зокрема, **100 керівників держав, більше 8 тисяч** представників недержавних організацій, бізнесових структур та інших груп, 10 тисяч делегатів і 4 тисячі представників преси. Стількиж людей відвідали заходи аналогічного характеру, організовані в Йоганнесбурзі головними групами, органами державної влади та іншими організаціями.

На цьому зібранні було розглянуто результати, досягнуті країнами з виконання зобов'язань, взятих в 1992 та 1997 роках, оцінено успіхи на шляху просування до сталого розвитку. Зустріч в Йоганнесбурзі дала змогу закласти важливий фундамент – визначити цілі, часові рамки і зобов'язання з широкого спектру питань, які покликані змінити життя у всіх регіонах світу. Проте зустріч підтвердила, що сталий розвиток є одним з центральних питань міжнародного порядку денного, і забезпечила прийняття практичних заходів, необхідних для вирішення багатьох актуальних світових проблем.

Звичайно, рішень, здатних забезпечити миттєве подолання бідності й запобігти погіршення стану довкілля, не існує. Учасники зустрічі узгодили план роботи, визначили виконавців, які повинні досягти певних результатів, налагодили партнерські відносини між цими виконавцями і забезпечили на високому рівні політичні зобов'язання щодо виконання досягнутих домовленостей.

Більша частина подальшої роботи була перенесена на місцевий, національний та регіональний рівні. На уряди було покладено головну відповідальність за виконання зобов'язань. Проте зрозуміло, що самі вони не в змозі виконати всю роботу, тому вирішальну роль з підтримки партнерства, захисту прав і нагляду було відведено групам громадянського суспільства, а також приватному сектору, який має у своєму розпорядженні значні ресурси, технології та ноу-хау.

На зустрічі було прийнято два основні документи: Йоганнесбурзьку декларацію зі сталого розвитку та План виконання рішень, в якому були розставлені пріоритети діяльності.

У **Декларації** ставляться основні завдання для досягнення сталого розвитку: *подолання бідності, зміна моделей споживання, охорона і раціональне використання природної ресурсної бази.* Відмічається, що швидка інтеграція ринків, рух капіталів і значне розширення інвестиційних потоків в усьому світі обумовили нові проблеми і можливості на шляху до забезпечення сталого розвитку, проте вигоди і втрати глобалізації розподіляються нерівномірно, а країни, що розвиваються, стикаються з особливими труднощами, що може призвести до вкорінення глобальної нерівності.

Декларація підтвердила зобов'язання урядів приділяти особливу і першочергову увагу вирішенню глобальних проблем, які створюють загрозу сталому розвитку. В документі визнається той факт, що у світової спільноти є кошти та ресурси для вирішення проблем, пов'язаних із подоланням бідності та забезпеченням сталого розвитку, і будуть ініційовані додаткові заходи для використання цих наявних ресурсів. Розвинені країни були закликані прикласти конкретних зусиль для забезпечення узгоджених на міжнародному рівні обсягів офіційної допомоги.

Зустріч на вищому рівні в Йоганнесбурзі за своєю структурою та результатами відрізнялась від попередніх конференцій ООН. Вперше результатами зустрічі стали не тільки заключні документи, а й були створені добровільні партнерства, які мали забезпечувати збирання, акумуляцію та впровадження додаткових ресурсів для реалізації відповідних зобов'язань щодо досягнення сталого розвитку (більш широкого доступу до водних ресурсів та санітарії; розвитку енергетики; підвищення виробництва сільськогосподарської продукції; відповідного використання токсичних речовин; збереження біорізноманіття та більш раціонального використання екосистем).

Ці партнерства, діяльність яких забезпечувалась і урядовими зобов'язаннями, мали виконувати функцію внутрішнього механізму виконання прийнятих рішень. Діалог між урядами, громадянським суспільством і приватним сектором вийшов на новий рівень.

План виконання рішень, прийнятий в Йоганнесбурзі, може бути ефективним засобом не лише на урядовому рівні для впровадження відповідної національної політики. Пропоновані підходи можна застосовувати й для місцевих і регіональних потреб, як основу для внесення вирішальних змін для стратегій розвитку із урахуванням сучасних соціально-економічних та екологічних проблем.

Документ складається зі вступу та десяти основних розділів:

- 1) подолання бідності;
- 2) зміна несталих моделей споживання та виробництва,
- 3) охорона і раціональне використання природної ресурсної бази,
- 4) сталий розвиток в умовах глобалізації,
- 5) охорона здоров'я і сталий розвиток,
- 6) сталий розвиток малих острівних держав, що розвиваються,
- 7) сталий розвиток для Африки,
- 8) інші регіональні ініціативи,
- 9) засоби здійснення,
- 10) інституційні рамки сталого розвитку.

У **Плані виконання рішень** відмічаються зобов'язання ініціювати конкретні дії та заходи на всіх рівнях і зміцнювати міжнародну співпрацю з урахуванням прийнятих у Ріо принципів, включаючи принцип спільної, але диференційованої відповідальності. Реалізація рішень Зустрічі має здійснюватися на благо всіх, зокрема жінок, молоді, дітей, соціально незахищених уразливих груп населення. У процесі такої реалізації мають бути задіяні всі учасники у межах партнерських відносин, особливо тих, що існують між урядами країн Півночі і Півдня, з одного боку, і між урядами і основними групами, з іншого.

Внаслідок глобалізації зовнішні чинники набувають вирішального значення для визначення успіху чи невдачі національних зусиль країн, що розвиваються. До засобів здійснення Плану виконання рішень віднесено:

- 1) координацію макроекономічної політики країн;
- 2) стимулювання припливу прямих іноземних інвестицій;
- 3) збільшення обсягу офіційної допомоги;
- 4) заохочення приватного сектора (в т.ч. транснаціональних корпорацій), приватних фондів і організацій громадянського суспільства до надання фінансової і технічної допомоги;
- 5) послаблення надмірного тягара заборгованості країн, що розвиваються; вирішення пов'язаних з торгівлею питань, які впливають на інтеграцію малих і економічно вразливих країн до багатосторонньої торговельної системи;
- 6) розширення, полегшення і фінансування доступу до екологічно безпечних технологій тощо.

5. Саміт ООН з питань Цілей розвитку тисячоліття (2010 р.)

У вересні 2010 р. в Нью-Йорку пройшло засідання Генеральної Асамблеї ООН з питань виконання Цілей розвитку тисячоліття. У саміті взяли участь **139** керівників держав та урядів. До початку і під час саміту було проведено більше 80 партнерських заходів, організаторами яких виступили заклади системи ООН, неурядові організації, постійні представництва, приватний сектор та інші сторони. В Доповіді про здійснення

ЦРТ (2010) Пан Ги Мун відмічав, що цілі можна досягти там, де національні стратегії розвитку, політичні реалії та програми підтримуються міжнародними партнерами з розвитку. В той же час темпи покращення життя бідних верств населення були неприйнятно низькими, а деякі досягнуті успіхи підірвані кліматичною, продовольчою та економічною кризами. До 2008 р. спостерігалися сприятливі тенденції, які дозволили багатьом регіонам стати на шлях досягнення хоча б декількох цілей. Ситуація серйозно погіршилась в результаті економічного спаду 2008-2009 рр.та продовольчої і енергетичної кризи. В той же час покращення проходять нерівномірно. Якщо не будуть прийняті широкомасштабні заходи, то в деяких регіонах досягнення ЦРТ у визначені терміни стане неможливим. Старі та нові проблеми загрожують подальшим уповільненням прогресу в певних регіонах або навіть підривом досягнутих раніше результатів. В той же час ЦРТ можуть бути досягнутими. Найбільш важливе питання – як прискорити темп змін порівняно з тим, що спостерігався протягом останніх десяти років. Досвід показав, які методи працюють, і які засоби здатні забезпечити досягнення намічених ЦРТ. **В 2009 р. чистий обсяг офіційної допомоги в цілях розвитку склав 119,6 млрд. дол. США, або 0,31% сукупного національного доходу розвинутих країн.** Двостороння допомога на програми та проекти розвитку (за виключенням гуманітарної допомоги) зросла тільки за один рік на 8,5%, що свідчить про те, що країни-донори продовжують нарощувати основні проекти та програми, незважаючи на світову кризу.

Саміт завершився прийняттям **глобального плану дій**, спрямованого на реалізацію ЦРТ **щодо подолання злиднів до 2015 р.**, а також оголошенням **нових зобов'язань у сфері охорони здоров'я жінок і дітей та інших ініціатив проти бідності, голоду та хвороб.**

В резолюції ГА ООН було відмічено, що найважливіше значення в процесі розвитку має відповідальність національних урядів та самих країн. Єдиного рішення для всіх не існує. Кожна країна несе головну відповідальність за свій економічний і соціальний розвиток, неможливо переоцінити роль національної політики, внутрішньодержавних ресурсів та стратегій розвитку. В той же час відзначалось, що національні економіки сьогодні тісно переплетені між собою і пов'язані з глобальною економічною системою, тому країнам у боротьбі із злиднями здатне допомогти ефективно використання торговельних та інвестиційних можливостей. Національні заходи та стратегії мають доповнюватися сприятливими міжнародними умовами.

Сьогодні в умовах формування режимів міжнародних економічних відносин та глобалізованого світу, простір державних політик в сфері торгівлі, інвестиційта промислового розвитку в більшості випадків визначається рамками міжнародних принципів та зобов'язань, тому уряди мають самі зіставляти переваги від їх прийняття з обмеженнями щодо проведення незалежної національної політики.

Країни погодились, що глобальне партнерство в цілях розвитку відіграє центральну роль. Без суттєвої міжнародної підтримки Цілі можуть не бути досягнутими до 2015 р. Рішення, прийняті на саміті, відобразили нелегкий процес досягнення консенсусу між діаметрально протилежними позиціями бідних та багатих країн. Одним з найбільш важких питань для вирішення найближчим часом залишаються проблеми збереження довкілля та його відновлення, особливо в контексті модернізації програм конкретних дій на національному рівні.

Римський клуб – міжнародна суспільна організація, яка об'єднує представників світової політичної, фінансової, культурної та наукової еліти. Була створена італійським промисловцем Ауреліо Печеї (який став її першим президентом) та Генеральним директором з питань науки ОЕСР Олександром Кінгом в 1968 р. Членами клубу є 100 осіб, жоден з учасників не представляє державну організацію та не відображає тільки одну ідеологічну, політичну чи національну точку зору.

Однією з основних задач Римський клуб вважав залучення уваги світової спільноти до глобальних проблем через оприлюднення своїх доповідей.

Організація внесла значний вклад у вивчення перспектив розвитку біосфери та пропаганду ідей гармонізації відносин людини та природи – роботи у сфері глобального моделювання, побудова перших комп'ютерних моделей світу, критика негативних тенденцій західної цивілізації, розвінчання технократичного міфу про економічне зростання як найбільш ефективний засіб вирішення всіх проблем, пошук шляхів гуманізації суспільства, заклик до світової громадськості об'єднати зусилля, зупинити міжнаціональні конфлікти, зберегти навколишнє середовище, підвищити якість життя.